

Kymrernas språk och litteratur

Den inhemska keltiska befolkningen i Wales kallas kymrer. Deras språk kallas kymrisk, *kymraeg*. Det är ett keltiskt språk av den brytoniska eller p-keltiska grenen. Dess närmaste släkting är bretonskan. Kymriskan är det mest utbredda av de överlevande keltiska språken. Enligt de senaste undersökningarna talar 611 000 människor kymrisk. Närmare 1,5 miljoner *förstår* kymrisk.

Wales heter Cymru på kymrisk. Det engelska namnet Wales kommer från det germanska ordet *walha*, som betyder kelt. Samma rot finns i Cornwall, valloner, rotväliska och valnöt. Likaledes betecknar *die welsche Schweiz* den keltiska delen av Schweiz.

Wales var ett självständigt rike fram till slutet av 1200-talet. En konflikt med England ledde till ett krig som varade mellan åren 1277 och 1282. England under den grymme kung Edvard I Långskank segrade och år 1282 stupade den siste krönte fursten av Wales, Llewellyn Olaf. Erövringen av Wales brukar betraktas som avslutad 1283, även om ett stort walesiskt uppror slogs ned 1409.

Men det var först under Henrik VIII som Wales definitivt införlivades i det engelska riket, med motiveringen "att Wales alltid varit en del av England". Argumenteringen känns igen från Kinas annektering av Tibet. Imperialismen är sig lik överallt.

I de så kallade *Laws in Wales Acts* som författades 1535-1542 fastslogs de administrativa gränser som skulle gälla och att engelsk lag skulle införas i Wales. De viktigaste av dessa akter var två parlamentsakter, unionsakten av 1536 och unionsakten av 1543. Akten av 1536 antogs av ett

parlament utan en enda representant från Wales. I denna akt fastslogs att endast engelska fick talas i rättsliga sammanhang i Wales, ingen som talade kymrisk fick arbeta i landets administration. Syftet var, som det heter i akten; "*utterly to extirpe alle and singular the sinister usages and customs*". Den härskande klassen skulle endast tala engelska. Wales skulle bli alltigenom engelskt. Det kymrisk språket skulle utrotas.

Ett definitivt upphävande av dessa förordningar skedde först 1993 med *The Welsh Language Act*, som innebär att i alla offentliga institutioner i Wales ska kymriskan användas på likställd bas med engelskan. I det 1999 instiftade walesiska parlamentet är kymriskan vid sidan av engelskan officiellt språk.

De administrativa gränserna från *Laws in Wales Acts* gällde ända fram till 1974.

Som ett led i angliseringen av Wales försökte man också göra den walesiske härföraren Arthur till en *engelsk* kung. Arthur hade sedan 1100-talet blivit alltmer legendarisk och betraktades som en konungarnas konung. Försöken att usurpera Arthur började redan under Edvard I Långskanks regering och kulmin-

erade under Henrik VIII.

Dagens walesiska nationalism har vissa rötter i 1800-talets religiösa väckelserörelse, då walesiska metodistpredikanter vandrade från by till by och talade till folket på kymrisk. De startade söndagsskolor där barnen fick läsa böcker som var skrivna på kymrisk.

Ett visst inflytande hade också det sena 1800-talets och tidiga 1900-talets nyvaknade intresse för det keltiska. Denna så kallade "Celtic Revival" förknippas kanske främst med irländsk litteratur och det irisk-gaeliska språket, men den berörde även Wales.

KYMRISK LITTERATUR

Litteraturen i Wales är en av de äldsta ännu levande litteraturer som finns i Europa. Den äldsta bevarade kymrisk litteraturen är från 500-talet. Då talades allmänt kymrisk inte bara i Wales utan också i norra England och södra Skottland.

Den äldste kända walesiske diktaren är barden Taliesin, som levde på 500-talet. Taliesin betyder "lysande panna" på kymrisk. Hans dikter har bevarats i ett 1200-talsmanuskript som kallas *Llyfr Taliesin*, Taliesins bok. Detta manuskript in-

nehåller även mystisk lyrik som i sin nuvarande form är senare än Taliesin. Tolv dikter har kunnat fastslås vara författade på 500-talet, och är alltså säkerligen författade av Taliesin själv.

Ett av de äldsta litterära verken på kymriska är annars kvädet *Y Gododdin*, som tillskrivs barden Aneurin och anses författat någon gång runt år 600, eller möjligen senare. Kvädet beskriver slaget vid Gododdin i södra Skottland. Här omnämns Arthur.

Den tveklost mest kända medeltida walesiska boken är *Mabinogion*, en samling mytiska och folkloristiska berättelser på prosa som egentligen kommer från två manuskript, nämligen Rhydderchs vita bok (*Llyfr Gwyn Rhydderch*) och Hergests röda bok (*Llyfr Coch Hergest*). Berättelserna i *Mabinogion* är författade någon gång mellan 1000 och 1200. *Mabinogion* har närmast fått status av nationalepos, och det förtjänar den. Dess berättelser är mustiga och fantasifula. Och helhjärtat rekommenderade.

I *Mabinogion* ingår flera berättelser om kung Arthur. Dessa walesiska berättelser spreds till franska trubadurer och vidare runt hela Europa. Inte ens i en kort genomgång av Wales' litteraturhistoria kan man utelämnat 1300-talets store bard Dafydd ab Gwilym. Med strålande humor besjunger

D a f y d d
n a t u r e n
o c h k ä r-
l e k e n,
s a m -
t i d i g t
g i s s l a r
h a n -
d e n
d å t i -
d a
k a -

enhet för Dafydd. Allt som skänker glädje kommer från Gud. När det gäller den metriska formen påminner Dafydds poesi om den isländska skaldediktningen. Han använder slutrim, stavrim, inrim och elegant rytmik.

För den som vill läsa mer om och av Dafydd rekommenderar jag Gösta Fribergs utmärkta introduktion i *Lyrikvännen* nr 2-3, 1987. Här finns flera översättningar, inte minst dikten *Stjärnorna*, som är svindlande vacker.

Protestantismens införande i Wales föranledde att Bibeln översattes till kymriska år 1588. Detta bidrog starkt till att rädda kymriskan.

Bland moderna walesiska författare är väl Dylan Thomas och Richard Llewellyn de mest kända. Båda Thomas' föräldrar talade kymriska, men fadern var engelsklärare och unge Dylan och hans syster uppfostrades att tala endast engelska. Så Thomas skrev visserligen på engelska, men det är ändå symptomatiskt att han ofta presenteras som "en engelsk författare och poet". Ekon från den gamla engelska imperialismen. Också Robert Llewellyn skrev på engelska. Han skrev den fina *How Green was my Valley* som finns översatt till svenska (*Jag minns min gröna dal* 1953). John Ford regisserade den oscarsbelönade filmatiseringen från 1941 med Walter Pidgeon och Maureen O'Hara i rollerna.

Det finns moderna författare som skriver på kymriska. Kate Roberts har kallats "den walesiska prosans drottning". Hon är känd för sina sensitiva kvinnoporträtt. Den mångsidige Saunders Lewis har skrivit poem, romaner och närmare 20 skådespel. Hans skådespel *Blodeuwedd* bygger på en berättelse från *Mabinogion* om en kvinna som skapas av blommor.

I Taliesins bok finns ett kväde som heter *Preiddeu Annwn*, "Annwns plundring". Mitt första möte med den kymriska litteraturen inträffade 1975, då jag på Atlantis Bookshop i London stötte på en underbar bok av den skotske författaren Lewis Spence. Boken hette *The Mysteries of Britain* (London 1970) och den innehöll denna dikt av Taliesin, *Preiddeu Annwn*. Jag blev fascinerad av dikten och så småningom av hela den forna wale-

siska litteraturen. Senare översatte jag denna dikt. Mig veterligen är det första gången den återges på svenska.

1. *Golychaf wledig pendeuic gwlat ri/Py ledas ypennaeth dros traeth mundi bu kyweir karchar gweir ygkaer sidi/trwy ebostol pwyll a phryderi/Neb kyn noc ef nyt aeth idi/yr gadwyn trom las kywirwas ae ketwi/Arac preideu annwfywn tost yt geni/Ac yt urawt parahawt yn bardwedi/Tri lloneit prytwen yd aetham ni idinam seith ny dyrreith o gaer sidi*

1. *Helgad vare Herren/härskare av högsta himlen/han som utbrett sitt rike/till världens yttersta udde/Fängslad vart Gwair/genom Pwyll och Pryderis vrede/i fästningen som vrider sig/faställden i Caer Sidi/Ingen hade varit där/innan Gwair kom dit/en tung blå kedja/hårt honom fjättrade/Bland de dödas skatter/dystert han kväder/Ända till domens dag han bidar vigd till bard. Ombord vi gick på båten Prydwen, tre gånger fler än hon kunde bära Förutom sju, återvände ingen från Caer Sidi /.../*

Så börjar kvädet, som fortsätter med ytterligare fyra verser:

Tungsamt var att tala/med vigmännens vakt/Vi for med Arthur i överfullt fartyg. Detta poem handlar om ett nedstigande till *Annwn*, underjorden eller själens inre värld. Målet är dels att förvärva inspirationens och återfödelsens kittel, dels att befria Gwair, som under sin invigning till bard fastnat i underjorden. Gwair är en namnvariant av Gwydion, som är det kymriska namnet på Woden eller Odin. "Den tunga blå kedjan" som fängslar Gwair är havet. *Annwn* är omgivet av ett hav. *Preiddeu Annwn* beskriver alltså en underjordsinitiation.

Genom sitt invigningsmotiv och genom sina anspelningar på urgammal keltisk mytologi måste kvädet betraktas som en mycket värdefull urkund.

Mikael W Gejel

Fil kand i antikens historia och religionshistoria

Sida ur *Y Gododdin*: Här nämns den walesiske härföraren Arthur, konungarnas konung.

tolska kyrkans skenhelighet. Sinnlig, erotisk kärlek och andlighet är en